

Murdeiga

Ene-Silvia Sarv, vaba hariduse metoodik,
Haridustöötajate Koolituskeskus,
Sakala 21, Tallinn EE0100, tel. 68 40 89 79
Fax +372 2 68 40 82
Tallinna Bakalaureuse Kool,
loodusteaduste õppetooli juhataja
Siili 14, Tallinn EE0034, tel. 522 544

Sünd maisesse maailma seab elu lapse ette maailma, millesse lapsel tuleb leida oma tee. Esimestel nädalatel-kuudel ta magab end sellesse, esimestel eluaastatel on ta täiesti ebateadlik sellest maailmast, mis teda ümbritseb. Samm-sammult kasvab ta ikka teadlikumaks - see tähendab, et laps õpib kohandama oma siseelu välismaailmaga ja suhetama välismaailma iseenesega ja ennast välisilmaga. Ta õpib omandama oskusi ja teadmisi asjadest, mis asuvad temast väljaspool ning eristama neid iseendast. Mida vanemaks ta saab, seda laiemaks muutub maailm ta ümber - maad ümbritseva kosmilise ilma ja seda valitseva korra intuiitse tajumiseni. Edasine kasvamine-toob kaasa enam muret kogu inimkonna pärast ja teadvuse, et tuleb leida oma tee sellesse maailma ja ellu.

Kasvatuse, kasvataja ees on kaks kokkukuuluvat sihti. Mõlema eest tuleb hoolt kanda: Tuleb korralikult hoolitseda tervikliku inimloomuse eest ning mitte lasta last maailma haige, korrast ära organismiga, olgu see vaimne, psüühiline või füüsiline külg; peame olema kindlad, te laps suudab võtta sisee oma õige, talle sobiva koha ühiskonnas, teha mingit tööd, mis on hea mõlema - nii ühiskonna kui tema enese edenemiseks.

9 - 12 eluaastad

9 kuni 12 eluaastani jätkub lapse elu kõiges kaunis. Muusika vallas asendub rütmivajadus enam meloodilisuse tundega. Takt ja rütm eemalduvad lapse olemusest, ta tajub neid kui enesest väljaspool seisvaid moodustisi. Hinge tungib ja elamustele vastab nüüd meloodia. Samuti areneb ja muutub kasvatases ning õppimises üha olulisemaks kujutlusvõime. See on suur anne - olla võimeline kaasa elama, ette kujutama, kujutluses läbi elama ja kujutluspiltideks vormima kasvataja jutustust reaalseist või muinasjutulistest asjadest. Sellist annet omavad selles eas kõik lapsed. Muidugi on kujutluspiltide loomise võime, nagu iga teinegi, individuaalselt erinev, sõltudes nii lapse temperamendist, iseloomust, eelnevast kasvatusest ja kogemusest selles vallas.

Kodu, kus laps pole muinasjutte elavas esituses kuulanud, vaid aiva teleka pealetükkiva info ja lihtsustatud, formaalse tundepepressingu kätte jäetud, pole vorminud ka kujutlusvõimet. Nende laste hooldamata kujutluselu võib olla põhjuseks hilisemale küünilisusele ja kindlasti tundeelu vaesusele, primitiivsusele. Kui koolil ei õnnestu lapse võimeid ses osas arendada, saame inimese, kel puudub täiskasvanuna võime teisele inimesele kaasa elada, kaasa tunda. Ta "ei kujuta ette" teise inimese läbielamusi, sageli tal enesel sellised elamused puuduvad hoopiski.

See puudutab eriti kõrgemaid tundeid - õiglust, armastust, halastust, eneseohverdust, moraalseid, kõlbelisi ja kunstilisi elamusi. Kunagi ei suuda selline inimene mõista looma ega taime. Albert Shweitzeri ideaal "aukartus elu ees" jääb neile mõistetamatuks, sageli hoopis väljapoole selle maailma piire, kus need inimesed elavad.

Nii loome kooliaastatel tegeliku aluse tulevase moraalse või moraality inimese kujunemisele. Kõnelemine, sõnad moraalist ja heast-halvast kui mängureeglitest ei asenda seesmist läbielamist elava kujutluspildina.

Küllap siin on peidus ka põhjus, miks steinerkasvatuses karistusi (meie mõistes) ei kasutata. Laps on kujunev isiksus. Iga tema elatud päev ja tehtud tegu on nõ. proovitöö. Ja kui midagi läheb meie, täiskasvanute, mõõtu mööda valesi, siis on see sedakorda lapse ebaõnnestunud katse korraldada enese ja maailma vahekordi, sobitada end ellu. Karistuse puhul tuleb karistuse põhjust mõista, aga tõelise mõistmise aeg on lapsel veel ees. Tulemusrikkam ja lapse loomusele enam vastav on põhikooli alguses ja keskel nõ. tunde e. elamusteraapia. Lapses tekitatakse selliseid kujutluspilte, kus ta elab läbi analoogse teo tagajärgi. Kõlbeline elamus jääb püsivana lapse hinge, mõjudes täiskasvanu easki, mida ühegi, kuitahes õiglase karistuse puhul küll väita ei saa. Seda enam, et õiglus meie, täiskasvanute reeglistikus ei lange enamasti kokku lapse õiglustunde ja -mõistega. Lisaks sellele jäävad üleastumiste ja untsuminekute tegelikud põhjused meile sageli ebaselgeks. Sellisel juhul tekitab karistus kergemal juhul trotsi, "reeglile" allutakse hirmust, mitte tõekspidamisest. Halvemal juhul aga on tulemuseks kättemaksuiha ning läbi elu ulatuv vihkamine umbmäärase "nende" vastu. Kas me pole sellist taaka kandvaid kaaskodanikke kohanud?

Ajajärku 9 - 12 eluaasta vahel võime nimetada moraalse fantaasia kujunemise ajajärguks.

Kaheteistkümnenda eluaasta paiku kujuneb üha enam võime viia fantaasia kaudu tajutu kooskõlla mõistelise, mõtteliselt arusaaduga. Nii nagu küllastatud lahuses kasvavad kristallid, läbib fantaasiarikast lapsepõlve murdeea künnisel selge analüütilise mõtlemise joonis.

Nende muutustega lapses peaks õpetaja end kohandama. Seda iga on steiner-pedagoogid nimetanud kuldseks lapse-eaks. Nii kaunis, harmoonia- ja fantaasiarikas nagu sellal, pole laps, võib-olla inimene üldse, ühelgi teisel oma eluperioodil. Kes omab piisavat tundlikkust ja vaatlusvõimet või püüab seda eneses arendada, suudab nautida selleealist last tema hinge kujunevas kauniduses. Kui loomingurikkaks võib muutuda kasvatus ja õpetus nii koolis kui kodus, kui kasvatajad täiendavad lapse fantaasia rikkust, kujutluspiltide harmooniat omaenese tegevuse loomingulisusega.

Tunnikunst, mis esimestes klassides eelkõige õpetajast lähtub, on neljandas-viimas klassis tajutav klassiõpetaja ja neljakümnehäälse koori ühisloominguna. Laste hulgas võib saada tõesti lausa muusikalise elamuse, olgu tegemist ajaloo-, võõrkee-, matemaatika või liikumistunniga.

Murdeiga

Murdeiga on enamasti katsumuseks mitte ainult lapsele enesele, vaid ka tema vanematele ja õpetajatele. Mingil määral aitab täiskasvanutepoolset mõistmist suurendada ehk järgmine mõttekäik.

Füüsiline sünd maailma on vaid esimene ja kõige lihtsam inimeseks-saamise vaevadest. Seejärel ligikaudu seitsmenda eluaastani on organism tegevuses eelkõige füüsilise kujundamisega. Koolieelikust kooliküpsaks saamine - seegi on sünd, sünnib hing ja areneb edasi kogu oma mitmekülsuses.

Kolmas - murdeas toimuv vaimu-, intellekti-maailma astuva isiksuse sünd - on vaevaline. Nii erinevana tundub reaalne maailm kuldse lapsepõlve ilmast, inimesed senisest kujutlusest, ja laps - ega ta isegi ole selline, nagu ta end näha tahaks. Need kolm konflikti on rohkem või vähem peidus ja tuleb varuda palju kannatlikkust, et ära oodata nende lahenemist.

Parim abi lapsele oleks usaldusväärse vanema sõbra olemasolu või leidmine. Kuigi reeglina õpetaja sellal oma jäägitu autoriteedi kaotab (et seda mõne aja pärast uuesti omada juba ainetundjana, inimesena), on mõnelgi lapsel kindlaim abiline tema näol olemas. Vanemad, kelle juurde murdealine oma probleemidega kordki tuleb, olgu õnnelikud ja mõistku - need on kõige tähtsamad asjad maailmas. Ja kui juhtub, ja seda juhtub sageli, et laps, nooruk, oma vaevadest vaikib, tuleb oodata, kannatada. Usaldus kas tekib või ei. See on nagu kingitus, mida ei pressita välja, vaid loodetakse.

Ranged lapsepõlveaegsed piirangud ja argipäevad tüütavad kohustused on selles eas sobimatud. Mida tehakse, tehtagu seismisest tunde, mitte sundusest. Sünnib uus kvaliteet mitte ainult noores inimeses eneses, vaid ka tema suhetes maailma ja perega. Välise siilikkuse taga on tegelikult kodusoojuse ja -suhte väga kõrge hinnang. Ärme vaid sunnime last selles eas kodust võõrduma. Selliseid sisuliselt kodutuid on nii palju - magamisase pole veel kodu. Kui peletame eemale noore inimese vanad ja uued sõbrad, oleme kauaks ilma ka oma lapsest.

Sama kehtib kooli kohta. Suuname tähtsava nooruki eeskujude ja ideaalide küllasesse kirjanduse, teaduse, religioonimaailma. Nagu väikelaps koduneb maailmas läbi vanemate ja teiste pereliikmete, algkoolilaps läbi õpetaja autoriteedipeegli, nii võib üleminekuealisele olla toeks veelgi kaugemalseisev vahendaja - romaanikangelane, teadlane, pühak. Veel kakskümmend aastat tagasi olid just need eelistatud eeskujud. Viimase tosina aasta jooksul on mitmel pool maailmas leitud, et eeskujude hulgas on valitseval kohal poptähed. On see nii, tuleb õpetajalgi näha vaeva ja püüda teadvustada eelkõige enesele, siis noorukitele väärtuslik neis inimestes, nende kujunemistees. Tänapäeva tasakaalustamata ja okkalise eluteega kuulsused on (eriti võrdluses eelmiste ajastute suurkujudega) väga õpetlikud, kui vaid suudame avada nende saatuse ja selle inimese enese ning ajastu tähenduse selles.

Nooruk, kes väljub üleminekuea sulatusahjust on uus inimene. Lihtsalt kellegi autoriteet ei maksa tema silmis midagi. Iga täiskasvanu peab end näitama kui asjatundja, väärikas inimene. Midagi tõestada on võimlik vaid põhjendades, imponeerida võib vaid kogemus. Hingehaavad ja -muhud käivad noorukieaga kaasas. Toe puudumisel võivad need osutuda liiga sügavateks.

Noorukiea armastus on üldinimliku armastuse sarnane. Neiu armastab enamasti eneseloodud kujutlust, ideaali. Noormees - avastamist nõudvat saladust. Ja isegi tänapäeval ei pruugi esimeses tõsisel kiindumuses kahtlustada kehalise naudingut otsimist. Urgitsemine ja kahtlustamine võivadki olla liigvarase "pattulangemise" ajendiks. Noorukist, ka siis kui ta on oma laps või õpilane, tuleb lugu pidada sama palju kui igast tundmatust inimesest. Tal on kõigiti õigus olla teiste sarnane. Kui küsida - kuidas jääb siis kohustustega - need paneb elu ise vähehaaval paika. Vastastikune lugupidamine sisaldab eneses ka vastastikuseid kohustusi. Noorte omavaheline sõprus ja armastus on kõrvaltvaatajale kaunis pilt, mille õrnu tundlikke toone ja selgust ei riku ka mõned paksemad värviplekid. Selles eas ilmutab kujunev neiu ja noormees end erinevalt ja vajab erineva põhitooniga kohtlemist. Seesmiselt on tütarlapsed tugevamad, sotsiaalselt ja isiksusena küpsemad enese elu korraldamiseks ja teiste juhtimiseks, vastutuseks. Poisid on seesmiselt hoopis helleamad, vajavad mõistvat ja tunnustavat tuge, kangelaslikku eeskujut, vormivad end kord ühe, kord teise eeskujut järgi, et oma kujutluste "peegelpilt" tegelikkuses teiste peal kontrollida. Välise kunstliku rõõguse ja jämeduse vastu aitab pehme, mõistev, irooniata huumor.

Iseloomutüüpidest.

Koolieeliku puhul on määrav keha, organismi kujunemine, konstitutsioon, millest edaspidi ilmnev temperament paiguti läbi tungib. Seitsmenda eluaasta paiku muutub valitsevaks temperament ja on sellisena mitme aasta vältel kasvatajale nii heaks "tööriistaks" kui "materjaliks". Samamoodi on lapse iseloomutüüp aastate pikku kujunemas temperamendi varjus ning ilmneb neljateistkümnenda eluaasta paiku, puberteedieas.

Karakter areng on eriti intensiivne 14 - 21 eluaastani. Nooruki konstitutsioon ja temperament sellal taanduvad, avaldades isiksusele mõju alateadvuslikul tasandil, tugevdavad või nõrgendavad teatud iseloomujooni.

Steiner-pedagoogikas eristatakse seitset iseloomutüüpi: uudishimulik-küsitlev, järelemõtlik-hoolikas, organiseeriv, muretsev-hoolitsev, uuendav-innovaatiline, säilitav-konserveeriv ning tasakaalustatud tüüp. Esimesed kuus esinevad kahes modaalsuses - aktiivne ja passiivne, ehk ekstravertne ja introvertne. (B. v. Lievegoed, "The Man on the Threshold", e.k. "Inimene lävel")

Ideaalsetes tingimustes toimib selles eas põhiliselt nooruki enesekasvatus. Vaimne areng, intellektuaalne, analüütilise mõtlemise kujunemine on soodus pinnas ka oma iseloomu kujundamiseks. Paraku reaalses elus on nooruk harva sellistes tingimustes, kus tekib võimalus enesega süvenenult tegelda, end mitmekesistes rollides katsetada ja tulemusi analüüsida. Igati tänuväärne oleks selliste võimaluste teadlik loomine nii koolis kui kodus ja huvihariduse valdkonnas. Ning eksimusel ei tohiks ka selles eas olla "säatuslik" tähtsus. Vastupidi - vead, eksimused sotsiaalses plaanis on pinnaseks, millel areneb eneseanalüüs ja enesekasvatuse vajadus. Seda juhul, kui noore inimese loomulik analüüs ja enese tundmaõppimise tarve leiab toetust ja abiliseks on asjatundlik ning kasvandiku heast käekaägust huvitatud autoriteetne õpetaja-kasvataja. Noorte suurt huvi igat liiki testide jms. vastu selles eas võib rahuldada vaid väga asjatundlik psühholoog. Muidu on kahju valesti tõlgendatud testist suur.

Kasvatajale oleks kasuks iseloomutüüpide tundmine ja selle teadmise kasutamise oskus. Vaid orienteerudes temperamendi ja iseloomutüüpide hulgas oleme võimelised noorukit väärtustama ja oma kasvandikku pedagoogiliselt abistama. Kasvataja ja kasvandike suhete korrastamine ja treening on tänapäevaks jõudnud puht psühholoogia valdkonnast ka kooliseinte vahele. USAs on teiste humanistlike haridusvoolude seas huvipakkuv ja populaarsust võitev Rogers-pedagoogika. Mitmesuguste rühmatöö vormide abil stimuleeritakse tolerantsuse, seesmise motivatsiooni ja koostöövalmiduse kujunemist igapäevases õppetöös. Hariduses nähakse mitte väljastpoolt tulevat (pealesurutud) isiksuse kujundamist, formaalsete teadmiste-oskuste-vilumuste andmist lapsele, vaid lapse seesmise arengu toetamist. Mitmetes maades tehtud uurimused, paraku, näitasid, et vaid üks kümnendik õpetajatest on isiksusekeskse õpetamisstiiliga, teised järgivad direktiivseid õpetamismooduseid.